

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJİ UNİVERSİTETİ**

MAGİSTRANT
dövri-elmi jurnal

ISSN 2788-696

2022 №1(3)

B A K I -2022

S.N.Qurbanova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
qurbanovasebine518@gmail.com

HÜSEYN CAVIDİN "ANA" MƏNZUM DRAMININ TƏHLİLİNƏ DAİR

Xülasə

Ümumtəhsil məktəblərində dramatik əsərlərin tədrisinə xeyli yer verilmişdir. Bu ədəbi növə məxsus ilk əsərlərin tədrisi isə 8-ci sinifdə həyata keçirilir. Daha dəqiq deyilsə, 8-ci sinifdə H.Cavidin "Ana" mənzum dramının tədrisi ilə dramatik növə məxsus əsərlərin öyrənilməsinə başlanılır. Əsərin tədrisinə ayrılmış 4 saatin 2 saati məzmunun öyrənilməsinə, 2 saati isə təhlil üzrə işə həsr olunur.

Məqalədə "Ana" əsərinin təhlilinə həsr olunmuş dərsin təsviri verilmişdir.

К АНАЛИЗУ ДРАМЫ ГУСЕЙНА ДЖАВИДА "МАТЬ"

Резюме

Большое внимание уделяется преподаванию драматических произведений в общеобразовательных школах. Обучение первым произведениям этого литературного жанра осуществляется в 8 классе. Если не точнее, в 8-м классе изучение драматических произведений начинается с преподавания стихотворной драмы Х.Джавида «Мать». Из 4 часов, отведенных на обучение работе, 2 часа отводится на изучение содержания, 2 часа – на анализ.

ON THE ANALYSIS OF HUSSEIN JAVID'S "MOTHER" DRAMA

Summary

A lot of attention is paid to the teaching of dramatic works in secondary schools. The teaching of the first works of this literary genre is carried out in the 8th grade. If it is not more precise, in the 8th grade, the study of dramatic works begins with the teaching of H.Javid's verse drama "Mother". Of the 4 hours devoted to teaching the work, 2 hours are devoted to the study of the content, and 2 hours are devoted to analysis.

Açar sözlər: orta məktəb, dərslik, dramatik növ, təhlil xüsusiyyətləri

Ключевые слова: средняя школа, учебник, драматический тип, особенности анализа

Key words: high school, textbook, dramatic type, analysis features

Giriş. Orta məktəbdə hər üç ədəbi növə məxsus əsərlərin tədrisinə geniş yer verilir. Lirik, epik əsərlərin tədrisi aşağı siniflərdən həyata keçirilsə də, dramatik əsərlərin öyrədilməsinə 8-ci sinifdən başlanılır. Elmi-metodik tədqiqat-

larda təhlil prosesində, ümumiyyətlə bədii əsərlərin öyrədilməsində növ və janr xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasının vacib olmasından az danışılmamışdır. Bu və ya digər janra məxsus əsərlərin təhlilində tətbiq olunan metod, priyom, iş növlərinin arasında fərqin olması təbiidir. Bunların müəyyənləşdirilməsi əsasında metodik tövsiyələrin hazırlanması, şübhəsiz, məktəb təcrübəsində ciddi praktik kömək olardı.

Etiraf edilməlidir ki, dramatik əsərlərin tədrisi epik, lirik əsərlərin öyrədilməsi yollarından mürəkkəbliyi ilə fərqlənir. Dram əsərlərinin tədrisi çətinlikdir. Bu çətinlik ədəbi növün mahiyyətindən, özünəməxsusluğundan irəli gəlir. Muasir tədris proqramında dramatik əsərlərin öyrədilməsi də üç mərhələdə reallaşır: oxu, məzmun üzrə iş, təhlil. Təhlil sonuncu və həlledici mərhələdir. O, müəllimdən və şagirdədən gərgin iş, böyük zəhmət tələb edir.

Əsas hissə. Bədii əsərlərin, o cümlədən dramatik əsərlərin təhlilində əhatə olunan komponentlər həm çox, həm də mürəkkəbdir. Dramatik əsərlərin təhlilində əhatə olunan komponentlər aşağıdakılardır:

1. Əsərin mövzu və ideyası;
2. Obrazların təhlili;
3. Əsərin konflikti və problematikası;
4. Əsərin bədii xüsusiyyətləri (dil, üslub, obrazlılıq yaradan vasitələr, kompozisiya və s.)

Əsərin təhlilinə başlayarkən ilk növbədə əsərin yazıldığı tarix müəyyənləşdirilməlidir. Əsərin yazıldığı dövrdə sosial-siyasi həyat, dövrün ədəbi tələblərinin yazıçının qarşısında qoyduğu şərtlər təhlil prosesində aydınlaşdırılmalı olan məsələlərdəndir. Həmçinin əsəri təhlil edərkən yazıçının yaradıcılığında, eləcə də ədəbiyyat tarixində tutduğu yer də şərh edilməlidir.

Aşağıda “H.Cavidin “Ana” əsərinin təhlili” mövzusunda təşkil etdiyimiz eksperimentdən nümunəni təqdim edirik.

Dərs üçün aşağıdakı məzmun standartları seçilmişdir.

Standart	Təlim nəticəsi
1..2.2. Obrazların nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Dramın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dramla bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Dərsi ilk növbədə ev tapşırığının yoxlanması ilə başlayırıq. Təqdimatları dinləyir və müzakirəsini həyata keçiririk.

Motivasiya, problemin qoyuluşu.

Bu mərhələdə internetdən Azərbaycan Respublikasının xalq artisti Zeynəb Xanlarovanın ifasında “Ananın səsi” mahnısı şagirdlərə dinlənilir. Şagirdlər mahnını dinlədikdən sonra sual veririk. Mahnı sizdə hansı təəssüratları yaratdı? Şagirdlər öz düşüncələrini sərbəst şəkildə ifadə edirlər.

Tədqiqat sualı. “Ana” əsərində Səlima ana obrazını ideal saymaq olarmı?

Tədqiqatın aparılması. Bu mərhələdə şagirdləri kiçik qruplarda birləşdiririk. Hazırladığımız sualları şagirdlərə iş vərəqlərində təqdim edirik.

1- ci qrupun tapşırığı:

-Səlima ana obrazını səciyyələndirin. Sizcə, Səlima ananın, oğlunun qatili ni bağışlamasına haqq qazandırmaq olarmı?

a) Xarakterindəki başlıca xüsusiyyətlər

b) Müəllifin ona münasibəti;

c) Sizin ona münasibətiniz.

2-ci qrupun tapşırığı:

-Qanpolad obrazını səciyyələndirin. Onun qan tökməmək, qatildən qisas almamaq fikrinə necə münasibət bəsləyirsiniz?

a) Xarakterindəki başlıca xüsusiyyətlər;

b) Müəllifin ona münasibəti;

c) Sizin ona münasibətiniz.

3-cü qrupun tapşırığı:

-İsmət obrazını səciyyələndirin.

a) Xarakterindəki başlıca xüsusiyyətlər;

b) Müəllifin ona münasibəti.

c) Sizin ona münasibətiniz;

4-cü qrupun tapşırığı:

-Orxan və Murad obrazları haqqında nə düşünürsünüz?

a) Xarakterlərindəki başlıca xüsusiyyətlər.

b) Müəllifin onlara münasibəti;

c) Sizin onlara münasibətiniz;

5- ci qrupun tapşırığı:

-Dramın mövzusunun və ideyasının müəyyənləşdirin.

a) Əsərdə qaldırılan başlıca problem nədir?

b) Problemin həllini yazıçı nədə görür?

c) Siz necə fikirləşirsiniz?

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi. Qruplar apardıqları tədqiqatın nəticələrini təqdim edirlər. Müzakirə zamanı müəllim dialoji nitq bacarığının nümayişinə, fikirlərin sərbəst söylənməsinə diqqət yetirir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirilmənin aparılması. Dramaturq xeyir və şəri təmsil edən qüvvələrin taleyini təsvir etməklə oxucunu xeyirxahlığa səsləyir, yer üzündə qan izini mərhəmətlə, humanizmlə kəsməyin mümkün olduğuna inamını ifadə edir. Çıxarılmış nəticə şagirdlərin fərziyyələri, tədqiqat sualı ilə müqayisə edilir.

Qiymətləndirmə.

Qiymətləndirmə meyarları:

Səciyyələndirmə

Şərhetmə, münasibətbildirmə

Müqayisəli şərhetmə

Nümayişetdirmə

1-ci səviyyə	2-ci səviyyə	3-cü səviyyə	4-cü səviyyə
Nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirməkdə çətinlik çəkir.	Nitqindən qismən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Nitqindən əsasən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Nitqindən çıxış etməklə obrazı dolğun səciyyələndirir.
Dramın ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Dramın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Dramın ideya məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Dramın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Dramla bağlı fikirlərini əsasən müqayisə aparmaqla şərh edir.	Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Evdə iş. “Əgər Səlmə ana olsaydım...” mövzusunda esse yazmağı şagirdlərə tapşırıq.

Ədəbiyyat:

1. Həsənlı Bilal. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Pedaqoji ali məktəblər üçün dərş vəsaii. Bakı: Müəllim, 2012
2. Hüseynoğlu Soltan. Ədəbiyyatın metodikası: laboratoriya məşğələləri. Dərş vəsaii. Bakı, 2020
3. Hüseynoğlu Soltan. Ədəbiyyatın məktəbdə öyrədilməsi. Metodik vəsait. Bakı, 2019
4. Qarayev Yaşar. “Əli Sultanlı” məqaləsi . “Fikrin kərvanı”, Bakı: Yazıçı, 1984
5. Yusifoğlu Rafiq. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Filologiya fakültəsinin tələbələri üçün dərşlik. Təkmilləşdirilmiş 3-cü nəşri. Bakı, ADPU nəşriyyatı, 2009
6. Yusifov Fəxrəddin. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Ali məktəblərin filologiya fakültəsi bakalavriat təhsil səviyyəsi tələbələri üçün dərşlik, Bakı 2017